

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ ÖZGÜRLÜĞÜNE

DAİR BİLMESİ GEREKENLER¹

1. Kamu idarecilerinin yaptıkları açıklamalarda sık sık "izinsiz gösteri" tarzı ifadeler kullanıldığı görülüyor. Gösteri ya da yürüyüş yapmak izne mi bağlı?

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) göre, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkı demokratik sistemin etkili işleminde çok önemli bir yere sahiptir ve ifade özgürlüğü ile iç içedir². Bu sayede toplumdaki baskın görüşlere karşı çıkmak, topluma farklı fikirler sunmak, bireylerin görüş ve fikirlerini güçleri, zenginlikleri veya statülerine bakılmaksızın kamusal alanda dile getirmesini sağlamak ve azınlıkların menfaat ve görüşlerini savunmak imkanı bulunur.

Anayasa'ya göre³, herkes, silahsız, saldırsız ve önceden izin almadan toplanabilir, gösteri yürüyüşü yapabilir, yapılan toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılabilir. Türkiye'de bu hakkın kullanımı, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda düzenlenmiştir. Buna göre "*Herkes önceden izin almaksızın silahsız ve saldırsız olarak kanunların suç saymadığı amaçlar için toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir*"⁴. Dolayısıyla toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmak için izin almak gerekmez.

2. Güvenlik güçleri neden "İziniz var mı?" diye sorar veya "izin olmadığı gerekçesiyle" toplananların dağılmasını ister?

Kanun uyarınca⁴, toplantı ve yürüyüş önceden planlanmış bir etkinlikse 48 saat önceden toplantının yapılacağı yerin bağlı bulunduğu valilik veya kaymakamlığa bildirimde bulunulur. Bu bildirimde amacın hem toplananların güvenliğini sağlamak hem de trafik ve çevre düzenini korumaktır. Ancak bazen ani gelişen olaylar karşısında bir toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemek gerekebilir. Sıcaklığı sıcaklığına tepki göstermenin gerektiği bu gibi durumlarda bildirim yapılmasının beklenmesi gösteriyi anlamsızlaştırabilir. İşte polisin çoğu zaman "Bildirim yapılmadı" diyerek topluluğa dağılmasına dair ihtarda bulunmasına bu durumlarda rastlanır.

Oysa AİHM, aciliyet olmasa da önceden haber verilmemiş toplantı ve gösteri yürüyüşü barışçıl ise ve kamu düzenine çok ciddi bir şekilde tehdit etmiyorsa, otoritelerin belirli bir hoşgörü göstermesini istemektedir. Böyle bir durumda polisin kuvvet kullanarak topluluğu dağıtması, bu işlemi yapan ülke hakkında ihlal kararı verilmesine yol açmaktadır⁵. Bir başka deyişle, toplantının bildirim koşulu yerine getirilmese de yetkililer toplantının yapılmasına izin vermelidir⁶ çünkü gösteri barışçıl ise ve kamu düzenini bozmuyorsa bildirim olmaması toplantıyı yasadışı kılmaz. AİHM, Türkiye ile ilgili vermiş olduğu bir kararda bu konunun altını çizmiş ve toplantı öncesinde kanuni gereklilikler yerine

¹ Bu bilgilendirme notu genel niteliktedir. Çıkabilecek her hukuki durumun burada öngörülmesi ve bu not kapsamına alınması mümkün değildir. Bu nedenle, karşınıza çıkan hukuki meselelerde konuyu bilen bir avukata danışmanız tavsiye olunur.

² Tanyar Z. Ç. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı, AUHFD, 60 (3) 2011: 593-634.

³ Anayasa md.34/1.

⁴ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu md.3/1.

⁵ Oya Ataman v. Türkiye, 2007.

⁶ Eva Molnar v. Macaristan, 2008.

getirilmese dahi, katılımcılar barışçıl davranmaya devam ettiği sürece toplantının barışçıl kabul edileceğini ifade etmiştir⁷.

3. Toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma özgürlüğüne müdahale edilebilir mi?

Herhangi bir şiddet davranışı göstermeyen, barışçıl göstericilerin dağılması ancak onların toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkından daha ağır basan veya onunla yarışan başka hakları korumak için istenebilir⁸. Dahası, böyle bir toplantıda şiddet olmadığı için polisin yapacağı müdahalenin de orantılı olması gerekir. Örneğin polisin sözlü veya sonrasında bedensel güç gibi yöntemlere kalabalığı dağıtması istenmelidir. Böyle bir durumda polisin gaz, basınçlı su ve cop gibi güç kullanması, kişileri gözaltına alması kural olarak Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) tarafından güvence altına alınmış hakların ihlal edilmesi anlamına gelir çünkü orantısızdır. Nitekim AİHM bu konuda Türkiye'yi mahkum eden kararlar vermiştir⁹.

Ancak toplantı veya yürüyüş kanuna aykırı bir hale dönüşürse, örneğin barışçıl bir gösteriye katılanlar şiddet içeren davranışlarda bulunmaya başlarsa, polis topluluğa dağılmasını ihtar eder. Bundan önce, polisin topluluğu dağılmazsa zor kullanılacağı konusunda uyarması gerekir. Diğer yandan, AİHM'ye göre burada önemli olan topluluğun genel anlamdaki niyetidir. Bir kısım göstericinin şiddete başvurması, gösterinin barışçıl karakterini değiştirmez. Toplantılara katılım daima çeşitlidir ve yalnızca küçük bir grup insan şiddete karışıyor diye diğer katılımcılar bireysel haklarını kaybetmezler. AİHM bu durumda dahi gösteri yapma hakkının korunacağını söyler. Barışçıl katılımcıların bireysel hakları, diğerlerinin şiddet eylemleri nedeniyle zarar görmemelidir¹⁰.

Diğer yandan, toplananların güvenlik güçlerine veya korudukları kişi ve yerlere karşı fiili bir saldırı veya mukavemette bulunması halinde polis, topluluğu dağıtmak için uyarıda bulunmadan da zor kullanılabilir. Örneğin, göstericiler durup dururken polise ya da çevredeki kişilere veya dükkanlara saldırırlarsa polis karşılaştığı saldırının ya da direncin ölçüsüne orantılı ve uygun güç kullanabilir. Ancak bu güç ölçülü ve kendisine gösterilen dirence denk olmalıdır. Keza gösteri yapan bir grubun diğerine saldırması ya da baskı yapması halinde de polis gösteri yapan grubu korumakla yükümlüdür. Polisin birincil sorumluluğu barışçıl toplantı hakkını korumak ve aynı zamanda toplantı boyunca kamu düzenini makul biçimde sağlamaktır¹¹.

4. Göstericiler polis müdahalesi olmaksızın istedikleri kadar gösteri yapabilirler mi?

Toplantı ve gösteri yürüyüşü barışçıl ve kamu düzenini bozmuyorsa engellenmemelidir. Protesto kampları veya kalıcı olmayan başka yapılardaki gösteriler toplantı özgürlüğü kapsamına girer ve bu faaliyetler birkaç gün boyunca devam edebilir¹².

⁷ Oya Ataman v. Türkiye, 2007.

⁸ Örneğin, bir ambulansın eylem yapılan yoldan geçmesi gerekmesi veya eylemcilerin gürültü yapması ve bunun kişilerin gece uyumasına etki etmesi.

⁹ Oya Ataman v. Türkiye, 2007 ve Ali Güneş v. Türkiye, 2012.

¹⁰ Ezelin v. Fransa, 1991.

¹¹ Ouranio Toxo ve Diğerleri v. Yunanistan, 2005.

¹² Cisse v. Fransa, 2006. Örneğin, Viyana'da bir meydanın bir hafta, Paris'te bir kilisenin iki ay süreyle işgal edilmesi toplantı ve gösteri tanımının içinde sayılmıştır.

Gösteri yürüyüşü gündelik hayatı ister istemez etkileyecektir. Toplantı ve gösteriler, geçici bir süre için günlük faaliyetleri aksatabilir veya durdurabilir. Birçok toplantı günlük faaliyetleri bir ölçüde sekteye uğratır. Sokaklar ve diğer kamusal alanlar her ne kadar araçlar ve yayalar için kamusal geçiş yolları da olsalar, aynı zamanda toplantılar için de meşru alanlardır. Polis, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılanların eylemlerini sınırlamak yerine kamusal alan kullanıcılarının çatışan ihtiyaçlarını dengelemeyi hedeflemelidir¹³.

Örneğin, bir gösteri veya yürüyüş nedeniyle trafik ister istemez normal halinde işlemeyecek, aksayacaktır. AİHM içtihadına göre bunlar bir toplantı ve gösteri yürüyüşünün doğal sonucudur. Trafik akışının bozulması kamu düzeninin bozulduğu anlamına gelmez ve meşru bir toplantı yapma hakkını ortadan kaldırmaz. Trafikle ilgili gerekli düzenlemelerin kamu idarecileri tarafından yapılması gerekir.

5. Toplantı ve gösteri yürüyüşü ne zaman ve nerelerde yapılabilir, nerelerde yapılamaz?

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu md.7'ye göre, açık yerlerdeki toplantılar güneşin doğumu ile başlayabilir ancak güneşin batışından bir saat önce sonlanmalıdır. Genel yollar, şehirlerarası yollar, mabetler, parklar, kamu hizmet binaları ve TBMM'ye bir kilometre uzaklıktaki alanda toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılamaz¹⁴.

Kanunda oldukça geniş tutulmuş bu sınırlamalar, 12 Eylül hukukunun bir sonucu olarak düşünülebilir. Gerçekten de askeri yönetim sırasında, 1983 yılında çıkmış olan bu kanunun, gerek Anayasa ve AİHS gerekse AİHM içtihatlarına aykırı hükümleri bulunmaktadır. Örneğin, AİHM kararları, çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından biri olması nedeniyle toplanma hakkıyla ilgili olaylarda hukuk kurallarının geniş yorumlanması gerektiğine işaret eder. Bu anlamda kanun maddeleri çok genel ifadeler içermektedir, güncel değildir ve günümüz ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdadır. Bu husus AİHM tarafından da defalarca tespit edilmiştir. Türkiye'ye düşen bu düzenlemeleri sözleşmeye uygun hale getirmektir¹⁵. Hatta bir kanunun Anayasa ve uluslararası sözleşmeler ile çelişmesi halinde, yapılacak açıktır. Bu halde, kamu otoritelerinin uluslararası mevzuatı uygulamaları gerekmektedir¹⁶.

6. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılmanız nedeniyle polis tarafından göz altına alınırsanız neler yapmalısınız?

- Gözaltına alınırken, polise sizi gözaltına alma nedenini ve hukuki dayanağını sorun. Polise direnmeyin, şiddet göstermeyin ve polisle tartışmayın.
- Öncelikle sakin olun ve polisin üst araması yapabileceğini hatırlınızda tutun. Kadınların üst aramasını kadın polis yapmak zorundadır.
- Sizi gözaltına almalarına neden olan olay hakkında polise hiçbir şey söylemeyin. Toplu göz altılarda yanınızda bulunan tanımadığınız kişilerin de sivil polis olabileceğini unutmayın.

¹³ Oya Ataman v. Türkiye, 2007.

¹⁴ Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu md. 22/1.

¹⁵ Türkiye bu yükümünü yerine getirmediği için Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından izlenmeye devam etmektedir.

¹⁶ Anayasa md. 90.

- Gözaltına alınmanız durumunda, yakınlarınıza derhal haber verilme hakkınız var¹⁷. Önce sağlık kontrolüne götürülmek zorundasınız. Bunun amacı ifadeniz alınmadan önce bedeninizde herhangi bir yaralanma ya da darp izi olup olmadığının belirlenmesidir. Bu kontrol sırasında doktorla kimsenin olmadığı bir odada görüşme ve muayene olma hakkınız var. Eğer polis tarafından bedensel ve/veya psikolojik şiddete uğradıysanız bunu doktor raporuna yazılmasını sağlayın.
- Sağlık kontrolünden sonra ifade vermek için Emniyet Müdürlüğü'ne götürüleceksiniz. Unutmayın ki ifade vermek zorunda değilsiniz. Susma hakkınız bulunuyor¹⁸. Avukatınız yoksa Baro'dan ücretsiz bir avukat tayin edilmesini isteme hakkınız da var¹⁹. Bu hakların polis tarafından size hatırlatılması lazım.
- Eğer ifade vermeyi seçerseniz de, bunu avukatınız gelmeden yapmayın. Bir başka deyişle, ifade verme konusunda avukatınızın sizi yönlendirmesini bekleyin. O size susma hakkınızı kullanma veya kullanmama yönünde tavsiye verecektir. Avukatınız gelene kadar bekleyin, bu sırada polisle sohbet etmeyin.
- Avukatınız geldiği zaman, ifadenizi vermeden önce, onunla kimsenin olmadığı bir odada görüşme hakkınız var. İfade vermeye karar verirseniz, avukatınız ifade sırasında hazır bulunacak ve size yardımcı olacaktır.
- İfadeden sonra tekrar sağlık kontrolüne götürüleceksiniz. Bunun amacı gözaltındayken polis tarafından kötü muamele görüp görmediğinizin belirlenmesidir. İlkinde olduğu gibi doktorla kimsenin olmadığı bir odada görüşme ve muayene olma hakkınız var. Eğer polis tarafından bedensel ve psikolojik şiddete uğradıysanız bunun doktor raporuna yazılmasını sağlayın.
- Gözaltı süresi en fazla 24 saattir. Toplu gözaltı durumunda, gözaltı süresi her defasında bir gün olarak en fazla üç gün uzatılabilir²⁰. (Toplamda en fazla dört gün olabilir). Eğer Terörle Mücadele Kanunu kapsamında gözaltına alındıysanız, yukarıdaki 24 saatlik süre 48 saattir.
- Emniyetten sonra Savcılıkta ifade vermek üzere adliyeye götürülürsünüz. Savcılıkta ifade vermek isterseniz yine avukat isteme hakkınız bulunuyor. Eğer poliste ifade vermediyseniz, ilk ifadenizi Savcılıkta verebilirsiniz. İfadeniz ertesinde, Savcılık sizi salıverebilir.
- Ancak savcı, suç işlediğiniz yönünde kuvvetli şüphe olduğuna ve bu nedenle tutuklanmanız gerektiğine karar verirse, bunun için Savcılıktan sonra hakim karşısına çıkarılmanız gerekir. Bu

---

¹⁷ Ceza Muhakemesi Kanunu md. 95/1'de aynen şu ifade yer alıyor: Şüpheli veya sanık yakalandığında, gözaltına alındığında veya gözaltı süresi uzatıldığında, Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verilir. Bu Ceza Muhakemesi Kanunu md. 147(d)'de de tekrarlanıyor.

¹⁸ Ceza Muhakemesi Kanunu md.147 (1)'e göre: Şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde aşağıdaki hususlara uyulur: (e)Yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanunî hakkı olduğu söylenir.

¹⁹ Ceza Muhakemesi Kanunu md. 147 (1)(c).

²⁰ Ceza Muhakemesi Kanunu md. 91 (3).

aşamada da avukat isteme hakkınız bulunur. Tutuklama kararını ancak mahkeme (hakim) verebilir.

- Salıverilmeniz, daha sonra hakkınızda ceza davası açılmayacağı anlamına gelmez. Bu nedenle elinizde savunmanıza yardımcı olabilecek tüm delilleri saklayın. Her türlü bilgi, yazı, fotoğraf, video, varsa tanık ismi ve aklınıza gelebilecek her şey belli koşullar dahilinde lehinizde savunma olarak kullanılabilir. Hakkınızdaki her kaydın (ifade, doktor raporu vs) bir fotokopisini alın, alamıyorsanız tarihini ve evrak numarasını alın.
- Salıverilme sonrası gerekirse, özel hastanelerden saėlık raporu almak da dűřünülebilir zira devlet hastanelerinde rapor verilmediėi de görülebiliyor.